

Agnieszka RYDZEWSKA, Agnieszka WILKANIEC

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
Wydział Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu
Poznań, Polska
e-mail: agarydzewska6@wp.pl, ktzagawi@up.poznan.pl

KAPLICZKI I KRZYŻE W KRAJOBRAZIE OTWARTYM I ZURBANIZOWANYM WIELKOPOLSKI

CROSSES AND SHRINES IN OPEN AND URBANIZED LANDSCAPE OF WIELKOPOLSKA

Słowa kluczowe: kapliczki i krzyże, wieś, miasto, badania terenowe, funkcje
Key words: *shrines and crosses, village, city, fieldwork, functions*

Streszczenie

Kapliczki i krzyże przydrożne stanowią ważny element krajobrazu kulturowego Polski. Często były stawiane w miejscach istotnych z punktu widzenia podziałów przestrzeni, upamiętniały również miejsca wydarzeń historycznych. Zazwyczaj krzyże i kapliczki stanowiły cenny dla lokalnej społeczności obiekt kultu religijnego i przestrzenny punkt orientacyjny, były otaczane troską i opieką.

Przy kapliczkach i krzyżach pojawiały się drzewa pojedyncze, bądź tworzące proste układy kompozycyjne, krzewy, a także byliny i rośliny jednoroczne. Współcześnie zmieniają się formy zieleni im towarzyszące, ulega zmianie również stosunek lokalnych społeczności do tych obiektów. W badaniach prowadzonych w ostatnich latach w Katedrze Terenów Zieleni i Architektury Krajobrazu Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu zajmowano się tą formą architektury sakralnej występującej w Wielkopolsce.

Abstract

Crosses and shrines, standing next to roads are significant element of cultural landscape of Poland. This objects were raised in places important to spatial arrangement as crossroads, village limits, founders' plot neighborhood. Crosses and shrines were also frequently established to commemorate historical events. These objects were precious for local community as a sacred place or landmark.

Next to crosses and shrines trees, ornamental shrubs, perennial and one year plants were planted. Nowadays forms of greenery accompanying sacral objects have been changed. Also its value for local communities is different now then in historical times. Department of Landscape Architecture of University of Life Sciences in Poznań performed research on crosses, shrines and accompanying greenery in Wielkopolska region and city of Poznań.

The aim of research was to recognize historical, landscape and art values of crosses and shrines and present trends in its maintenance and its place in local communities life.

WSTĘP I CELE PRACY

Obiekty będące przedmiotem opracowania od wieków związane były silnie z krajobrazem naszego kraju. Miały znaczenie nie tylko religijne, ale poprzez swą charakterystyczną formę oraz silnie zaznaczoną symbolikę, w bezpośredni sposób oddziaływały na przestrzeń, wpływały na jej charakter i odbiór. Obecnie obserwuje się niestety zanik funkcji społecznej jaką kapliczki i krzyże przydrożne pełniły dawniej. Wpływa to negatywnie na ich stan i otoczenie, prowadząc do ograniczenia strefy *sacrum*, która powinna towarzyszyć obiektom kultu religijnego.

Prowadzone badania miały na celu rozpoznanie walorów historycznych, krajobrazowych i artystycznych krzyży i kapliczek, a także uchwycenie aktualnych tendencji związanych z ich utrzymaniem i funkcjonowaniem w środowisku lokalnych społeczności.

PRZEGLĄD LITERATURY

Już w najdawniejszych czasach rozstaje i skrzyżowania dróg stanowiły w większości kultur miejsca szczególne, w których można było spotkać siły nadprzyrodzone – bogów lub duchy zmarłych. Aby nastroić je życzliwie stawiano tam obeliski, ołtarze, kamienie. Natomiast w chrześcijaństwie chętnie na rozstajach wznoszono krzyże, posągi Madonny i świętych oraz kapliczki. Ich lokalizacja nigdy nie była przypadkowa. Kapliczki i krzyże najczęściej stawiane były na skrzyżowaniach dróg, u wejścia do wsi lub w jej centrum, koło studzien, albo w miejscach ważnych dla danej społeczności wydarzeń. Fundowane staraniem całej ludności, miały uchronić przed wszelkim złem.

Kapliczki stawiano jako podziękowanie za nieoczekiwaną łaskę, w podzięce za wyleczenie, za uchronienie od pioruna lub innych losowych klęsk, za wybawienie z niebezpieczeństwa, ponadto z pobożności czy jako pokutę za ciężkie grzechy. Żywych miały chronić przed błakającymi się duszami, a umarłym pomagać w osiągnięciu zbawienia. Obiekty te stawiane na rozstajach dróg często pełniły także funkcje znaków orientacyjnych dla podróżnych. Fundatorami byli księża, klasztory, a także szlachta oraz chłopci. Przeszło 100-letni okres rozkwitu ludowych fundacji krzyży wykonywanych przez samych chłopów rozpoczyna się pod koniec XVIII w. (Majdecka-Strzeżek, 2003).

Roślinność towarzysząca omawianym obiektom była dawniej sadzona zgodnie z tradycją chrześcijańskiej symboliki roślin. Zarówno kapliczki jak i krzyże często lokowano w bezpośrednim sąsiedztwie drzew, które oznaczają więź nieba z ziemią. Drzewa malowniczo otaczają kapliczki, wskazując miejsce odpoczynku, stanowią drogowaskazy i wyznaczają przestrzeń *sacrum* w krajobrazie otwartym. W Polsce najchętniej wykorzystywano następujące gatunki drzew: lipy (*Tilia sp.*) – uznawane za drzewa opiekuńcze, przynoszące szczęście; klony (*Acer sp.*), jawory – chroniły przed nieszczęściem oraz dęby (*Qercus sp.*) – jako symbol trwałości, mocy i siły. W 2 poł. XIX w. oraz w wieku XX kapliczkom i krzyżom przydrożnym zaczęły towarzyszyć

żywotniki (*Thuja sp.*) często sadzone symetrycznie, parami. Równie często budowle obsadzone były krzewami: lilakami pospolitymi (*Syringa vulgaris* L.), różami pomarszczonymi (*Rosa rugosa* L.) oraz kwiatami: rudbekiami (*Rudbeckia sp.*), liliowcami (*Hemerocallis sp.*), kosaćcami (*Iris sp.*) i nasturcjami (*Tropaeolum sp.*). Pojawiał się także chmiel (*Cumulus sp.*) i kalina (*Viburnum sp.*). Niekiedy, przy okazji szczególnych świąt, np. nabożeństw majowych i in., między drzewami otaczającymi kapliczkę lub krzyż pojawiały się festony z liści dębu (*Quercus sp.*) lub wianki z barwinka (*Vinca sp.*). Wyżej wymienione gatunki są roślinami typowymi dla obszarów wiejskich. Kapliczki i krzyże prawie zawsze otaczane były niewielkim płótkiem sztachetowym, podkreślającym wyjątkowość miejsca (Majdecka-Strzeżek, 2003; Zin, 2004).

Forma samej kapliczki inspirowana była tradycjami kultury rodzimej – budowano je z drewna, cegły, zdobiąc daszkiem z blachy lub dachówek, niekiedy były tynkowane i malowane farbą (Majdecka-Strzeżek, 2003). Jako pierwsze powstały krzyże, w okresie późniejszym pojawiły się kapliczki i figury. Na przestrzeni dziesięcioleci ukształtowanych zostało wiele ich typów charakterystycznych dla danego regionu. Jednak ich formę sprowadzono do kilku podstawowych typów:

- krzyże: pozbawione ornamentów, z ramionami zakończonymi ozdobnymi gałkami, zwieńczone blaszanym daszkiem z ażurową krezą, krzyże z przymocowanymi narzędziami męki Pana lub z przymocowanymi kapliczkami; mogą być drewniane lub metalowe;

- kapliczki: nadrzewne; słupowe wykonane z kamienia, drewna bądź murowane; występują najczęściej w postaci kolumn z wnękami, wewnątrz których znajduje się figura z wizerunkiem świętego, w formie czworoboku zakończonym daszkiem; kapliczki domkowe – w Polsce najczęściej to murowany domek w postaci graniastosłupa z rzeźbą w środku, przykryty 2- lub 4-spadowym daszkiem (Seweryn, 1958; Jabłońska-Ważny, 2008).

METODY I OBSZAR BADAŃ

Opisywany materiał stanowi fragment badań dotyczących krzyży i kapliczek na terenie Wielkopolski, prowadzonych od kilku lat w Katedrze Terenów Zieleni i Architektury Krajobrazu Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu. W opracowaniu przedstawiono reprezentatywne przykłady występujące na terenie miasta oraz na terenach wiejskich. Kapliczki i krzyże z terenu Poznania są związane z wchłoniętymi przez miasto w pierwszej połowie XX w. wsiami: Główną, Ławicą Starym Zegrzem i Winiarami. Obiekty występujące na terenach wiejskich pochodzą z dwóch gmin: Tarnowo Podgórne oraz Gniezno. Ogółem opisano 10 krzyży i 18 kapliczek.

Dane dotyczące opisywanych obiektów opracowano na podstawie literatury przedmiotu oraz badań terenowych prowadzonych w latach 2008-2012.

WYNIKI

Obiekty, które wybrano do niniejszego opracowania zostały zestawione w tabeli 1 wraz z omówionymi zagadnieniami przedstawionymi we wstępie.

Stan zachowania przeważającej większości kapliczek i krzyży można ocenić jako dobry. Stan 26 spośród opisywanych obiektów oceniono jako dobry, 1 jako średni (pozycja 6 w tab. 1. i tab.2.), 1 jako zły (pozycja 3). Tylko jedna kapliczka nosi ślady dewastacji (poz. 3). Pozostałe utrzymywane są w dobrym stanie, noszą znamiona regularnych remontów i zabiegów porządkowych i nie podlegają celowemu niszczeniu. Może to świadczyć o ciągle obecnym szacunku społecznym dla obiektów sakralnych. Należy jednak podkreślić, że znaczenie krzyży i kapliczek dla lokalnych społeczności znacznie się zmniejszyło w stosunku do przeszłości. Wyraźnie wskazują na to wyniki obserwacji i badań prowadzonych przez autorki, również w innych miejscowościach na terenie Wielkopolski aniżeli te opisywane. Dawniej kapliczki i krzyże były ważne dla społeczności wiejskich z wielu powodów. Często nabożeństwa i spotkania mieszkańców wsi organizowane u stóp krzyża lub kapliczki stawały się wyrazem patriotyzmu. W okresie zaborów, śpiewanie po polsku pieśni przy kapliczkach np. na Główniej było manifestacją przynależności narodowej (Sobczakowie, 2010). W czasie prowadzonych badań zaobserwowano, że gromadzenie się ludzi przed kapliczkami lub krzyżami w celu odprawienia nabożeństwa lub wspólnej modlitwy, należy obecnie do rzadkości oraz, że częściej ma miejsce na wsi niż w mieście. Prawdopodobnie wynika to z zachodzących zmian kulturowych, takich jak zmiana stylu życia czy laicyzacja społeczeństwa. Poza tym nabożeństwa, dawniej odprawiane przy przydrożnych krzyżach i figurach coraz częściej przenoszone są do kościołów lub odbywają się przy krzyżach i figurach, sytuowanych w sąsiedztwie świątyń. Pokonanie odległości dzielącej wiernych od kościoła jest łatwiejsze niż dawniej, kiedy niewiele osób dysponowało własnym środkiem transportu i modlitwa przy krzyżu w miejscu zamieszkania była najłatwiejszym rozwiązaniem.

Charakterystycznymi ozdobami dawnych kapliczek i krzyży były dekoracje z kwiatów ciętych, festony z liści lub wstążek oraz staranne utrzymywane układy zieleni w ich otoczeniu. Współcześnie spotyka się coraz mniej tego rodzaju dekoracji świadczących o dbałości o krzyże i kapliczki. Przy obiektach objętych badaniami, najczęściej odnajdywano kwiaty sztuczne (12 obiektów), kwiaty cięte (7 przykładów), znicze (5 obiektów). Festony ze wstążek odnaleziono jedynie przy czterech obiektach (pozycje 15,21,22 i 25 w tabeli 1 i tab.2). Rzadko odnotowywano również obsadzenia z roślin jednorocznych (7 przykładów) i bylin (3 przykłady). Zastosowanie tego rodzaju roślinności świadczy o konieczności przeprowadzania regularnych zabiegów pielęgnacyjnych.

Badania wykazały, że oprawa z zieleni towarzysząca krzyżom i kapliczkom jest skromna. Osiem spośród opisanych obiektów w ogóle nie posiadało związanych z nimi obsadzeń. Więcej spośród nich występowało w mieście (6). Kompozycja układów zieleni, towarzyszących pozostałym była dość skromna. Dawniej oprawa

z zieleni była ważna, jako wyraz dbałości o obiekt sakralny, a niejednokrotnie rośliny umieszczane przy krzyżach i kapliczkach miały również znaczenie symboliczne.

Towarzyszące obiektom sakralnym współczesne układy zieleni bardzo rzadko nawiązują do tradycyjnych wzorców. Najczęściej ich kompozycja wynika z obowiązujących trendów, występujących w urządzaniu ogrodów miejskich, bądź podmiejskich. Moda zawsze miała wpływ na tendencje związane z dekorowaniem obiektów ważnych dla lokalnej społeczności. Przykładem pochodzącym z przeszłości może być strojenie krzyży i kapliczek sztucznymi kwiatami, które pierwotnie były stosowane na francuskich cmentarzach (Kolbuszewski, 1996). Z czasem moda ta trafiła do Polski. Najczęściej przy krzyżach i kapliczkach występują układy złożone z krzewów iglastych (8 przykładów), rzadziej pojawiają się krzewy liściaste (6 przykładów w tym 4 żywopłoty), byliny (3 przykłady), lub rośliny jednoroczne (7 przykładów). Niektórym krzyżom i kapliczkom towarzyszą drzewa liściaste (pojedyncze, a w przypadku kapliczki nr 5 para drzew), które w większości zostały posadzone kilkadziesiąt lat temu. Szczególnym przypadkiem jest kapliczka nr 12, której towarzyszą stosunkowo młode egzemplarze modrzewi (*Larix decidua* Mill). Drzewa w otoczeniu obiektów sakralnym zdecydowanie liczniej występują na terenach wiejskich niż w mieście (2 przykłady z terenu Poznania oraz 8 z terenów wiejskich).

Szczególnie niekorzystnie współczesne kompozycje zieleni towarzyszące obiektom sakralnym przedstawiają się w otwartym krajobrazie. Zróżnicowane pokrojowo krzewy iglaste nie wpisują się dobrze w tradycyjny krajobraz rolniczy, wyglądają w nim obco.

Należy zwrócić uwagę na fakt, że występuje coraz mniej krzyży i kapliczek, posiadających walory krajobrazowe. Są to prawie wyłącznie obiekty historyczne występujące w krajobrazie otwartym. Współcześnie przykłady tego rodzaju budowli powstają prawie wyłącznie w sąsiedztwie zabudowy, w miejscach, które nie posiadają atrakcyjnej ekspozycji krajobrazowej. Najczęściej są lokalizowane na prywatnych działkach w pobliżu budynków mieszkalnych oraz przy kościołach. W historii, pod krzyże i kapliczki wybierano ważne dla społeczności miejsca.

Specyficzny przypadek stanowią kapliczki i krzyże występujące na terenie Poznania. Wszystkie z omawianych obiektów są pozostałościami po dawnych wsiach, które zostały wchłonięte przez miasto. Dawniej ich lokalizacja związana była z układem przestrzennym wsi, który z czasem został przekształcony przez procesy urbanizacji. Miejsce usytuowania kapliczek i krzyży na skutek zmian w układzie przestrzennym i pojawienia się nowej zabudowy wydaje się dzisiaj często przypadkowe i niezrozumiałe. Wiele obiektów wydaje się być obcym elementem we współczesnej tkance miasta. Kolejnym problemem jest wzrost zagęszczenia zabudowy wokół niektórych obiektów, znajdujących się na terenie Poznania. Powoduje to, że strefa *sacrum*, związana z kapliczką czy krzyżem, zostaje ograniczona do obrysu obiektu. Jego otoczenie staje się wynikiem niekontrolowanych działań, które powodują, że wiele z budowli otrzymuje oprawę w postaci reklam czy słupów energetycznych zamiast zieleni.

Forma architektoniczna opisywanych przykładów kapliczek jest podobna. Wszystkie posiadają formę słupową, są murowane z cegły czerwonej lub tynkowane. Różnią się rozmieszczeniem i formą detalu: usytuowaniem fryzów i gzymsów, wnęk, kształtem najwyższej położonej części wieńczącej kapliczkę, kształtem dachu. Krzyże wykonane są z drewna lub metalu, różnią się obecnością detali takich jak: pasyjka, ozdobne zakończenia belek, krezy, promienie. Formy obiektów jak i materiał z jakiego je wzniesiono, wywodzą się z wzorców zakorzenionych w tradycji, wynika to z podobnego okresu budowy opisywanych krzyży i kapliczek, które powstawały na przełomie XIX i XX w. lub w pierwszej połowie wieku XX. Większość budowniczych badanych obiektów pozostaje nieznana (udało się ustalić autorstwo jedynie jednej z kapliczek – tab.1 i tab.2 pozycja 8). Wynika to z faktu, że tego rodzaju obiekty wznoszone były najczęściej przez anonimowych, lokalnych rzemieślników lub samych fundatorów.

Badania prowadzone przez autorki, wskazują na zastosowanie w przypadku współczesnych kapliczek oraz w otoczeniu historycznych obiektów nowoczesnych materiałów budowlanych. Odbiegają one od kanonu, związanego z tradycją. Przykładem tej tendencji mogą być murki z kwiatnikami zbudowane z jasnej cegły klinkierowej przy dwóch krzyżach w gminie Tarnowo Podgórne (nr 26 i 27 w tab. 1 i tab.2) i jednej kapliczce zlokalizowanej na Starym Zegrzu w Poznaniu (nr 9 w tab. 1). Dawniej stosowano wokół krzyży płotki sztachetowe lub kute niskie ogrodzenia metalowe, a nie murki oraz wykorzystywano cegłę czerwoną a nie jasny klinkier. Zmiana formy, detalu i materiału w przypadku współczesnych obiektów wydaje się być naturalna. W każdym okresie, oprócz tradycji, na formę obiektów sakralnych miały wpływ współcześnie panujące trendy i mody oraz dostępność materiałów budowlanych. Należy jednak podkreślić, że w przypadku krzyży i kapliczek, będących istotnym i charakterystycznym elementem polskiego krajobrazu zbyt dalekie odchylenie od tradycji może prowadzić do powstania form rażących i nieestetycznych.

Zastanawiający jest fakt, że na terenie wsi wchłoniętych przez Poznań przetrwało dużo kapliczek w stosunku do liczby występujących krzyży, natomiast na opisywanych terenach wiejskich występuje znaczna przewaga ilościowa krzyży. Trudno jest ustalić przyczyny tego stanu rzeczy, można jedynie przypuszczać, że liczniejsze występowanie krzyży na wsi związane jest z większą dostępnością takiej formy wyrażenia uczuć religijnych. Drewno, z którego wznoszono krzyże było materiałem tanim, dostępnym i łatwym w obróbce. Wzniesienie murowanej kapliczki wymagało natomiast zgromadzenia większych funduszy na materiały budowlane i wykazania się umiejętnościami budowlanymi. Być może na terenie Poznania dawniej również występowała przewaga ilościowa krzyży nad kapliczkami, jednak przebieg procesów urbanizacyjnych spowodował zniknięcie części obiektów. Kapliczki mogły przetrwać w większej liczbie jako konstrukcje masywniejsze, trwalsze i bardziej odporne na upływ czasu i dewastację.

Tab. 1. Krzyże i kapliczki w wybranych wsiach Wielkopolski

Tab. 1. Crosses and shrines in selected villages of Wielkopolska region

Lp.	Nazwa <i>Name</i>	Lokalizacja <i>Localization</i>	Historia * <i>History</i>	Forma arch. <i>Architectonical form</i>	Stan zachowania <i>State of preservation</i>
Dawne wsie włączone do Poznania					
Główna włączona w granice Poznania w 1925 r.					
1	Kapliczka Maryi Panny	ul. Główna 32	1876 fundator Marcin Witkowski	- czworoboczny słup, murowany z cegły czerwonej, czterospadowy daszek z blachy	- dobry, zadbana,
2	Kapliczka Matki Bożej Niepokalanie Poczętej	ul. Główna 64	1881 Fundatorka Petronela Czarnańska	- czworoboczny słup, murowany z cegły czerwonej, dwuspadowy daszek; 1910 ogrodzenie z ozdobnych metalowych prętów	- dobry, zadbana
3	Kapliczka Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej	ul. Wrzesińska 8	1947 właściciele posesji M. i T. Majchrzakowie w podziękowaniu za powrót z II Wojny Światowej	- czworoboczny słup, murowany z cegły, otynkowany, czterospadowy dach z blachy, pozbawiona figury	- zły, zdewastowana
Ławica włączona w granice Poznania w 1940 r.					
4	Kapliczka Chrystusa Frasobliwego	ul. Perzycka 74	- ok. poł. XIX w. - fundator potomek osadników z Bambergu Neumann, - na miejscu cmentarza cholerycznego	- czworoboczny słup, murowany z cegły, otynkowany, podstawa szersza, daszek dwuspadowy z dachówki, w dolnej części obraz matki boskiej	- dobry, - renowacja w 2000 r.

Lp.	Nazwa Name	Lokalizacja Localization	Historia * History	Forma arch. Architectonical form	Stan zachowania State of preservation
5	Kapliczka Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej	Złotowska	- pocz. XX w. - fundator: nauczyciel w intencji poratowania zdrowia, - zniszczona w czasie II wojny światowej, odbudowana po wojnie	- czworoboczny słup, murowany z cegły, dwuspadowy daszek	- dobry, metalowe ogrodzenie
6	Krzyż	ul. Złotowska	- brak danych	- krzyż drewniany z pasyjką, kamienie u podstawy	- średni
Stare Żegrze włączone w granice Poznania w 1940 r.					
7	Kapliczka Seca Pana Jezusa	Os. Stare Żegrze	- 1907; -fundator: właściciel posesji St. Piechowiak, jako wotum dziękczynne, - pierwotnie z figurą Jana Chrzciciela, zdewastowana przez Niemców, odbudowana po wojnie przez Piechowiaków z figurą Najświętszego Serca Pana Jezusa	- czworoboczny słup, murowany z cegły czerwonej, podzielony dwoma gzymsami, czterospadowy daszek	- dobry
8	Kapliczka Św. Wawrzyńca	Os. Stare Żegrze	- 1894, - fundator: Andrzej Rzymianek w intencji ochrony przed pożarami, -rzeźba starsza od kapliczki (II poł. XIX w),	- czworoboczna murowana, otynkowana, dwupoziomowa z architrawem opartym na kolumnach, zwieńczonym czterospadowym ceglany daszkiem, ogrodzony drewnianym płotkiem	- dobry

			wykonana przez Tadeusza Glogera		
9	Kapliczka Św. Rocha	Os. Stare Żegrze	- pierwotnie forma drewniana (XVIII/XIX) fundacji rodziny Greków, zniszczona w 1939r - odbudowana po wojnie w formie murowanej - fundatorami Leitgeberowie, -obecna figura świętego z 2007 r.	- czworoboczna murowana, otynkowana, z półkolistym zadaszeniem - niski murek z jasnej cegły klinkierowej	- dobry
10	Krzyż	ul. Miliczańska	- brak danych	- drewniany z ramionami zakończonymi rzeźbionymi elementami, ramiona pokryte blaszanym opierzeniem , pasyjka, - niski, kuty płotek,	- dobry
Winiary włączone w granice Poznania w 1925 r.					
11	Kapliczka Św. Wawrzyńca	Os. Winiary	-1833 r., fundatorzy: bamberska rodzina Remleinów,	-murowana czworoboczna, otynkowana, na szerszej podstawie, wnęka na krzyż w części środkowej, góra oddzielona gzymsem, czterospadowy dach	-dobry
12	Kapliczka Matki Bożej	Os. Winiary 13-45	- 1857 r., fundacja bamberskiej rodziny Hirschów, dawniej figurka św. Idziego od 1983 ceramiczna figurka Matki Bożej	- murowana, czworoboczna, otynkowana na fundamencie kamiennym, trzy części podzielone gzymсами, każda z wnęką	- dobry
13	Kapliczka Św. Józefa	Os. Winiary 10	- 1859, fundacja bamberskiej rodziny Petzoldów, -forma obecna z 1925 r.	- murowana otynkowana, z bogatym detalem architektonicznym, obwódka z kostki betonowej	- dobry

Lp.	Nazwa Name	Lokalizacja Localization	Historia * History	Forma arch. Architectonical form	Stan zachowania State of preservation
14	Kapliczka Chrystusa Frasobliwego	ul. Piątkowska	- 1857 r., uciepiała w czasie walk w 1945 r., w 1947 poddana renowacji, zastąpiono figurę św. Rocha ceramiczną figurą Chrystusa Frasobliwego	- murowana czworoboczna, otynkowana, z szerszą podstawą, dwuczęściowa oddzielona gzymsem, czterospadowy daszek kryty dachówką	- dobry
Tereny wiejskie					
Gmina Gniezno**					
15	Kapliczka Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej	Krzyszczewo przy drodze z Gniezna do Pszczyńska	- brak danych	- murowana czworoboczna, otynkowana	- dobry
16	Kapliczka Matki Boskiej	Obora przy rozstaju dróg do Gniezna i Łubowa	- brak danych	- murowana czworoboczna, otynkowana, pomalowana na żółto, na cokole, piramidalny daszek, ogrodzona metalowym płotkiem	- dobry
17	Kapliczka Najświętszego Serca Pana Jezusa	Skierszewo w centrum wsi, na skrzyżowaniu dróg	- brak danych	- murowana, słupowa, dwukondygnacyjna, w obu kondygnacjach przeszklone wnęki, czterospadowy daszek, otoczona metalowym płotem,	- dobry
18	Kapliczka matki Boskiej Niepokalanego Poczęcia	Modliszewo przy drodze z Gniezna do Modliszewka	- prawdopodobnie 1945 r.	- murowana słupowa, trójkondygnacyjna na planie kwadratu,	- dobry
19	Kapliczka Św. Jana Chrzciciela	Przy trasie z Gniezna do Mieleszyna, na skrzyżowaniu dróg do Obórki i Pszczyńska	- prawdopodobnie 1945 r.	- murowana, słupowa, na planie czworoboku, dwukondygnacyjna, czterospadowy dach, ogrodzona płotkiem	- dobry

20	Krzyż	Obórka około 1 km od trasy z Gniezna do Mieleszyna, skręcając wg drogowskazu na Obórkę	- brak danych	- krzyż metalowy z pasyjką, osadzony na cokole w formie dwóch schodów, ramiona zakończone ozdobnymi elementami, ogrodzony płotkiem	- dobry
21	Krzyż	Mączniki przy drodze z Gniezna do Mieleszyna przez Zdziechowę	- brak danych	- krzyż metalowy z ramionami zakończonymi rzeźbionymi gałkami, między ramionami ozdoby z ukośnych promieni i pasyjką, otoczony metalowym płotkiem	- dobry
22	Krzyż	Mączniki w centrum wsi, przy rozdrożu dróg do Mieleszyna i Kłecka	- brak danych	- metalowy, z ramionami zwieńczonymi metalowymi ozdobami, promienie, pasyjka otoczona ażurową krezą, metalowy płotek	- dobry
23	Krzyż	Napoleonowo w centrum wsi przy głównej drodze	- brak danych	- krzyż drewniany, ramiona zakończone malowanymi na biało rzeźbionymi elementami, pasyjka, otoczony płotkiem i polnymi kamieniami	- dobry
Gmina Tarnowo Podgórne					
24	Kapliczka Matki Boskiej	Rumianek	- początek XX w.	- murowana na cokole, otynkowana bielona, dwuczęściowa, gzyms z czerwonej cegły na nim kolumnienki podtrzymujący architrav z dwuspadowym ceglany dachem, doprowadzona ścieżka z kostki betonowej	- dobry, wymagająca odświeżenia
25	Krzyż	Jankowice	- brak danych	- drewniany krzyż z pasyjką, otoczony metalowym płotkiem	- dobry
26	Krzyż	Lusówko	- brak danych	- drewniany z ażurową krezą nad pasyjką - otoczony współczesnym murowanym ogrodzeniem z cegły klinkierowej z kwietnikami	- dobry
27	Krzyż	Lusowo	- brak danych	- drewniany	- dobry

				- otoczony współczesnym murowanym ogrodzeniem z cegły klinkierowej z kwietnikami	
28	Krzyż	Batorowo	- brak danych	- drewniany z ażurową krezą nad pasyjką - dwa głązy od frontu	- dobry

*Historia i dawna lokalizacja obiektów na terenie Poznania wg informacji zawartych w „Poznań. Kapliczki przydrożne” Sobczakowie J. i J. 2010 Wydawnictwo Miejskie, Poznań

**Informacje dotyczące kapliczek i krzyży występujących na terenie gminy Gniezno zaczerpnięto z pracy inżynierskiej Izabeli Andrzejewskiej „Obiekty sakralne i zieleń im towarzysząca gminy Gniezno”, wykonanej pod kierunkiem Agnieszka Rydzewskiej w Katedrze Terenów Zieleni i Architektury Krajobrazu Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu

Tab. 2. Położenie i otoczenie krzyży i kapliczek

Tab. 2. Localization and surroundings of crosses and shrines

Nr obiektu (wg. tab.1) Number of object (due to tab 1)	Walory krajobrazowe/ Położenie w układzie przestrzennym <i>Landscape values, place in spatial arrangement</i>						Zieleń <i>Greenery</i>						Wyraz kultu religijnego <i>Signs of religious cult</i>			
	W zabudowie <i>With buildings in ne ighborhood</i>		W krajobrazie otwartym <i>In open space</i>		W ważnym przestrzennie punkcie <i>In important place of space arrangement</i>		Drzewa liściaste <i>Leafy trees</i>	Drzewa iglaste <i>Conifer trees</i>	Krzewy liściaste <i>Leafy shrubs</i>	Krzewy iglaste <i>Conifer shrubs</i>	Byliny <i>Perennial plants</i>	Jednoroczne <i>Plants</i>	Kwiaty cięte <i>Flowers</i>	Kwiaty sztuczne <i>Artificial flowers</i>	Znicze <i>Candles</i>	Festony <i>Festons</i>
	Dawniej <i>In history</i>	Obecnie <i>Nowadays</i>	Dawniej <i>In history</i>	Obecnie <i>Nowadays</i>	Dawniej <i>In history</i>	Obecnie <i>Nowadays</i>										
1	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-
2	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
3	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4	+	+	-	-	+	-	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-
5	-	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	+	+	+	-
6	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-
7	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
8	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	+	-	-
9	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-
10	+	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-
11	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12	+	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-
13	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-
14	-	-	+	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-
15	-	-	+	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	+	-	+
16	-	-	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-
17	+	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
18	-	-	+	+	+	+	+	-	-	+	-	-	-	+	-	-
19	-	-	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	-	-	-	-
20	-	-	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
21	-	-	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	+	-	+
22	-	-	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	-	+
23	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
24	-	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-
25	+	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+
26	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
27	+	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-
28	-	+	+	-	+	+	-	-	-	+	+	+	-	+	-	-

WNIOSKI

1. Oprawa z zieleni towarzysząca opisywanym krzyżom i kapliczkom jest w wielu przypadkach skromna lub nieobecna. Występują liczne przypadki kompozycji zieleni oderwanych od wzorców tradycyjnych. Szczególnie w krajobrazie otwartym powinno się odtwarzać tradycyjną formę zieleni towarzysząca obiektom sakralnym, co przyczynia się do podniesienia ich walorów krajobrazowych.

2. Ranga funkcji społecznych pełnionych przez krzyże i kapliczki zmniejsza się. Ich rola mogłaby zostać przywrócona dzięki działaniom parafii, które powinny w większym stopniu zająć się ożywieniem działań lokalnej społeczności wokół kapliczek poprzez organizację nabożeństw, np. w dni poświęcone patronom.

3. Należy usunąć z tła i otoczenia obiektów sakralnych szpecące elementy takie, jak reklamy i słupy energetyczne oraz zadbać o strefę, która będzie wyraźnie oddzielała kapliczkę od sfery *profanum*.

4. Należy odnawiać poszczególne obiekty zgodnie z ich stylem i historycznie zastosowanymi materiałami budowlanymi.

LITERATURA

Jabłońska-Ważny A., 2008: Klejnoty pejzażu Ziemi Kaliskiej: krzyże, kapliczki i figury przydrożne, Wyd. Edytor, Kalisz: 32-39.

Kolbuszewski J., 1996: Cmentarze, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław.

Majdecka-Srzeżek A., 2003: Zieleń obiektów sakralnych w Polsce – tradycja i współczesność [w:] Ogrody przyświątynne i klasztorne. Rekonstrukcja, rewaloryzacja, pielęgnacja. Stowarzyszenie Ogrody Dolnośląskie, Wrocław: 93-96.

Seweryn T., 1958: Kapliczki i krzyże przydrożne w Polsce, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa.

Sobczakowie J. i J., 2010: Poznań. Kapliczki przydrożne, Wydawnictwo Miejskie, Poznań.

Zin W., 2004: Opowieści o polskich kapliczkach, WZ-FILM, Kraków.

Tabela 1, 2: A. Rydzewska, A. Wilkaniec.

Table 1, 2: A. Rydzewska, A. Wilkaniec.